

Opinioner och stämningar i Sverige 1809—1810.

JÖRAN WIBLING: *Opinioner och stämningar i Sverige 1809—1810.* Akad. avhandl. Almqvist & Wiksell. Uppsala 1954.

Det första man frapperas av i Jöran Wiblings avhandling är stilen och uppläggningsen. Stilen är utpräglad personlig, framför allt karaktäriserad av en kort-huggen elegans. Resultaten framförs ofta i en underfundig antydning. Man läser boken med största nöje.

Undersökningens uppläggning avviker från det vanliga vid opinionsundersökningar, vilka i regel utgå från det politiska händelseförloppet och skildra detta kronologiskt sammanvävt med propagandan. Fördelen med denna traditionella uppläggning är att man får en bild av olika propagandametoder och kan bilda sig en uppfattning om deras inbördes betydelse. Nackdelen är att man inte får någon samlad karaktäristik av något propagandamedel, t. ex. tidningspressen. Wibling utgår däremot från tidningspressen. Denna analyseras mot bakgrunden av det politiska förloppet. Han eftersträvar emellertid inte någon kronologiskt disponerad monografi över de tidningar han sysslar med. I stället vill han nå fram till en karaktäristik av tidens tidningspress och den opinions- och stämmingsvärld, som tog sig uttryck i denna. Konsekvensen blir, att han närmast kommer fram till att skildra ett tillstånd, medan förloppet kommer i andra hand.

Motiveringen för en sådan uppläggning är framför allt de speciella drag, som utmärka tidens journalistik. I stället för att yttra sig rakt på sak arbetade man med antydningar, som kräva en speciell analys för att rätt förstås av eftervärlden. Vad en tidning menar med en till det yttre oskyldig fabel, notis eller annons kan ofta endast avgöras, om man ser den i sammanhang med tidningens karaktär i övrigt och med det politiska händelseförloppet. Med stöd av framför allt brev och memoarer har förf. evident ådagalagt detta. Häri ligger avhandlingens viktigaste resultat. Den är en presshistorisk framställning av utpräglad analytisk karaktär. Dessutom vill emellertid förf. öka vår kunskap om tidningarnas opinionsbildande betydelse, särskilt för de opinioner och stämningar, som ledde fram till de stora sensationerna i det offentliga livet 1810, Fersenska mordet och Bernadottes val till tronföljare. I

Dagligt Allehanda och Nya Posten menar han sig kunna fånga den för hans ämne relevanta opinionen.

Redan av vad ovan sagts ifråga om avhandlingens uppläggning är det uppenbart, att dessa senare resultat inte alls bli så säkra som när det gäller de källkritiska resultaten. Det blir ju fråga om att generalisera på grundval av ett begränsat material, endast två Stockholmstidningar av sinsemellan olika typ. Därtill kommer att opinionsbildningen på andra vägar än genom tidningspressen kommer i skymundan och att den politiska maktkamp, som framträder i de undersökta tidningarna, lätt kommer att överbetonas.

En väsentlig förutsättning för förf:s tes om den av honom undersökta tidningspressens betydelse är att få belägg för tidningspropagandans penetration. Fanns det förutsättningar för att tidningarna nådde en sådan publik, att de i någon större utsträckning kunde med sin propaganda ha legat bakom t. ex. Fersenska mordet?

Tidningarnas upplagor voro så små — Dagl. Allehanda drygt 2.000 exemplar och Nya Posten 200 — att varje exemplar måste ha lästs av betydligt flera personer än i våra dagar, om man skall kunna räkna med att pressen utövat något större inflytande. I analogi med de samtida engelska förhållandena menar förf. också, att folk i stor utsträckning läste tidningar på kaffehus, krogar och andra näringsställen. Resonemanget bygger på att tidningarna liksom i England skulle ha varit dyra, varför gemene man inte skulle kunna haft råd att prenumerera. Detta går dock knappast ihop med en uppgift, som förf. lämnar (s. 162), att en teaterbiljett vid denna tid kostade 3 rdr banko, medan helårsprenumerationen på Dagl. Allehanda kostade 2: 24 och på Nya Posten 2: 32. Priset kunde knappast utgöra något hinder för större upplagor.

De konkreta belägg förf. har på att tidningarna skulle ha lästs på krogar och andra näringsställen äro inte heller särskilt starka. Det viktigaste är ett brev från Adlersparre (s. 23) men av detta framgår, att det egentligen endast var Dagl. Allehanda, som ansågs vara läst på krogarna. Förf. finner inte heller, att det kunde vara fråga om egentliga krogar utan närmast kaffehus, som frekventerades av militärer, lägre ämbetsmän och akademiker, alltså ingalunda det lägsta samhällsskiktet. Om det förhöll sig på detta sätt med den tidning som hade den största upplagan, måste konsekvensen bli, att t. ex. Nya Posten var ännu sällsyntare på näringsställena, och det är på denna tidning förf. bygger sina viktigaste resultat.

Förf. finner också, att han måste gå en annan väg för att få grepp om penetrationen till de lägsta samhällsklasserna, d. v. s. arbetare och tjänstefolk. Metoden blir att ur annonserna få fram,

till vilken publik tidningarna vände sig. Han ägnar annonserna i *Dagl. Allehanda* en ingående undersökning och finner, att annonserna om lediga platser ge besked om att även tjänstefolk och arbetare följde med i tidningarna. Mot undersökningen måste man emellertid göra den allmänna invändningen, att man mycket väl kan inskränka sitt tidningsläsande till den typ av annonser, som man just för tillfället är intresserad av, t. ex. om man är platssökande, utan att man därför intresserar sig för en tidnings innehåll i övrigt. *Dagl. Allehandas* karaktär av utpräglat annonsorgan gör det också omöjligt att generalisera resultaten till att gälla även för andra tidningar, t. ex. för *Nya Posten*, som helt saknade annonser om lediga platser. Dylika annonser behöva slutligen ingalunda appellera till de platssökande direkt utan till föreståndarna för platsförmedlingarna.

Förf:s resultat ifråga om tidningspropagandans penetration verkar alltså ej övertygande. Liksom man gjort förut måste man räkna med, att det var den muntliga agitationen, kompletterad med broschyrer och paskiller, som spelade den avgörande rollen.

En huvuduppgift för förf. är att klarlägga *Dagl. Allehandas* och *Nya Postens* särskilda karaktär. Han fastslår *Dagl. Allehandas* roll av halvofficiellt annonsorgan i regeringens, särskilt *Georg Adlersparres*, hand. Av speciellt intresse är att tidningen ifråga om de utländska nyheterna stod i starkt beroende av *Hamburger Correspondent*. Eftersom *Dagl. Allehanda* var den tidning, som hade ojämförligt största spridningen, innebar detta att den svenska opinionsbildningen stod under dominerande franskt inflytande.

Nya Posten har däremot förf. haft betydligt svårare att få grepp om. Han påvisar att tidningen utgjorde ett mellanled mellan 1700-talets resonerande och kåserande tidskrifter, sådana som *Stockholms-Posten*, och senare tiders opinionsbildande nyhetstidningar. Den saknade nyhetsmomentet men var ett agitations- och debattblad. Bruket av antydningar vid propagandan var särskilt utmärkande för denna tidning. Det enda säkra ifråga om tidningens ledning är att den trycktes på *Marquardska* tryckeriet och att den som medarbetare haft litteratören *Bengt Johan Törneblad*, överdirektören *Karl August Grewesmöhlen* och arkitekten *Ture Wennberg*. Förf. finner, att tidningen intagit en mot regeringen oppositionell hållning; särskilt tog sig detta uttryck i angrepp på högre ämbetsmän, vilka betecknades som aristokrater. De aristokratfientliga åsikter som utmärkte ofrälse lägre ämbetsmän och affärsmän i Stockholm hade ett språkrör i *Nya Posten*, framför allt genom *Törneblad*. Förf. är emellertid klart medveten om, att han icke lyckats precisera, vem som var ansvarig för *Nya Postens* politiska linje.

Frågan är emellertid, om man nödvändigt behöver förut-

sätta en politisk linje vid tidningens redigering. Det dröjde över två månader, innan den gav klart uttryck för en politisk mening. Den första åsiktsyttringen — den kom redan i andra numret — riktade sig mot Nya Skolan. Nya Skolans främsta debattorgan var Polyfem, som också trycktes av J. P. Marquard. För Marquards del kunde det hela alltså endast vara fråga om en förlagsaffär, jämförbar med andra tidningsprojekt vid denna tid, sådana som togo sig uttryck i t. ex. Polyfem och Journal för Litteraturen och Theatern. Medan det inte har varit någon svårighet att få reda på vem som redigerade övriga tidningar, har däremot forskningen misslyckats med Nya Posten. En hypotes som bör prövas är om den kunde enbart ha varit ett affärsföretag.

För att pröva lönsamheten kan man jämföra med andra tidningar. Närmast till hands ligger Polyfem, som hade samma format, utgivningstid och prenumerationspris, d. v. s. 1: 16 rdr banko för 52 nummer. Lösnummerförsäljning förekom icke. Kontraktet om utgivandet av Polyfem innehöll bland annat, att Marquard skulle till redaktionen betala 7 rdr riksgälds för varje nummer. Upplagan skulle vara 1.000 exemplar.¹ Man har tydligen räknat med, att Polyfem skulle lämna ett överskott utöver tryckningskostnaderna. Därvid räknade man emellertid med en betydligt större upplaga än de drygt 200 exemplar man i verkligheten uppnådde. För Nya Posten har förf. räknat med ungefär lika stor verklig upplaga. Inte heller en jämförelse med broschyrpriserna ger intryck av att tidningen kunde gått ihop. Grewesmöhlens »Processen om Ingenting» hade samma format som Nya Posten. Den kostade 12 skilling för 16 sidor. Detta innebär 3 skilling för det omfång, 4 sidor, som Nya Posten hade, men med Nya Postens prenumerationspris skulle man endast få in 1,2 skilling per nummer. Andra inkomster än från prenumeration måste ha funnits. Hur förhöll det sig med annonserna?

Förf. har påpekat, att Nya Posten i maj 1810 meddelade, att den mot betalning mottog annonser om utkomna böcker och skrifter men att endast enstaka annonser förekommo. Denna inkomstkälla skulle alltså ha varit betydelselös. Detta beror emellertid på, vad man menade med ordet annons. SAOB anger två från vår tids språkbruk avvikande betydelser, dels ett tillkännagivande eller ett meddelande i allmänhet,² dels notis, uppgift i tidning.³ Nästan hela Nya Postens innehåll kan alltså falla under begreppet annons. I

¹ Schück-Warburg: *Illustrerad svensk litteraturhistoria* V, 3:e uppl. s. 60.

² Trolle-Wachtmeister 1812: »Franske härvarande chargé d'affaire sade sig icke fått någon annonce — — — från sitt hov» om truppernas inryckande i Pommern.

³ Tegnér 1818: »Att författa vidlyftiga annonser i allmänna tidningarna om inträffade akademiska högtidligheter.»

några fall har rec. också i tidningen funnit ordet använt i en sådan vidsträcktare betydelse. Den 28 januari 1811 angrep Grewesmöhlen anonymt Adlercreutz i en artikel rubricerad »Till redaktören av Åskådaren» och undertecknad »Stockholmsbo». För vårt sätt att se är det fråga om en anonym insändare. Adlercreutz svarade och lovade 100 riksdaler åt den som omtalade vem som var den anonyme författaren. Sedan en ny insändare, undertecknad »Också Stockholmsbo», krävt pengarnas deponerande och Adlercreutz gjort detta, framträdde Grewesmöhlen under eget namn. Han kallar sin första insändare »annons». Så gör också en icke undertecknad insändare, som begär att även »Också Stockholmsbo» skall framträda. Uppenbart är att åtminstone Adlercreutz fick betala för att få in sin insändare, sannolikt även Grewesmöhlen för att få in sin, den som kallades annons.¹ Konsekvensen av detta blir, att åtminstone propagandan i Nya Posten under form av insändare sannolikt införts mot betalning. Tidningen bör på detta sätt ha haft en avsevärd inkomstkälla. Men också andra bidrag i tidningen kunna ha införts mot betalning.

Om Nya Posten främst var ett affärsföretag, får man också en nära liggande förklaring till att tekniken med antydningar särskilt utmärkte denna tidning. Faran för tryckfrihetsåtal kunde, sedan 1809 års revolution medfört en vidsträckt frihet på detta område, icke längre vara en väsentlig orsak till en sådan teknik. I andra tidningar och framför allt i broschyrer visade man sig ingalunda behöva genom antydningar säga sitt hjärtas mening. Om tidningens ansvarige utgivare däremot var en boktryckare med affärsmässiga synpunkter på tidningen, låg saken annorlunda till. Boktryckaren kunde knappast vilja utsätta sig för de risker för åtal som fortfarande funnos; samtidigt var han intresserad av att genom en litterär anstrykning göra tidningen mera läsbar och följaktligen mera säljbar. Fabeln »Räfvarne» gav också rik utdelning i form av ökad upplaga (s. 72 n. 1). Med denna förklaring behöver man inte heller räkna med någon av en redaktion ledd enhetlig linje. Detta hindrar givetvis inte, att efterhand vissa politiska riktningar kommo att i synnerhet utnyttja de möjligheter som funnos att mot betalning få in artiklar.

I ett kapitel tecknar förf. på grundval av litteratur dels den politiska bakgrunden till tidningspropagandan dels — ifråga om privilegie- och representationsfrågorna — även dessas behandling i publicistiken. Påfallande är att förf. knappast i tidningarna funnit något om privilegiestriden, den dominerande stridsfrågan på

¹ I J. Adlerbeths dagboksanteckningar den 6 december 1809 angående Åbergsonska recetten, som förf. utnyttjar för att klara ut denna egendomliga propagandistiska manöver, finns också ordet annons i betydelsen insändare. Åbergson använder det också i ett av sina inlägg i Dagl. Allehanda (s. 162 f.).

1809—10 års riksdag. Förklaringen måste vara, att de undersökta tidningarna voro Stockholms-tidningar, medan privilegiestriden främst gällde landsorten. Vid behandlingen av representationsfrågan borde klarare ha framgått, hur litet den betydde för Nya Posten under 1810. Detta är anmärkningsvärt med hänsyn till frågans aktualitet vid tidningens grundande.

Kap. IV och V ägnas egentligen båda åt kraven på räfst med Gustaf IV Adolfs förtroendemän, varvid det senare helt sysslar med överdirektören i tullstyrelsen C. A. Grewesmöhlsens strid mot överståthållaren Samuel af Ugglas, som var tullarrendesocietetens ordförande. Denna strid förde Grewesmöhlen nämligen inte bara genom broschyrer utan också med hjälp av Nya Posten. I striden mot tullstyrelsen hade Grewesmöhlen gemensamma intressen med det mäktiga bryggarämbetet i Stockholm. Dettas ålderman var Isak Lorensen Westman, som förf. i kap. IX påvisar står i centrum för en krets adelsfientliga radikaler, som samtidigt voro rojalister och framför allt genom familjen Westman hade haft förbindelser med Gustaf III. En rad indicier peka mot att denna krets var den främsta agitationshärden bakom Fersenska mordet. Förf:s resultat på denna punkt är givande. Tyvärr för han emellertid inte ut sina resultat eller driver dem till en fast precisering. På en punkt går det lätt att bygga ut hans resultat.¹ Därvid kommer man visserligen att avlägsna sig från tidningspropagandan men får samtidigt en möjlighet att på en punkt jämföra denna med propagandametoder av annat slag.

Saken gäller den resa professor J. J. Berzelius och livmedikus M. M. Pontin gjorde till Skåne för att obducera kronprins Karl August. Vid deras ankomst var obduktionen redan verkställd av kronprinsens livmedikus Rossi i närvaro av tre medicine professorer från Lund. Förf. påpekar (s. 206 ff), att Collegium Medicum utlåtande i saken publicerats i tidningarna men tar inte ställning till innebörden av kollegiets åtgärder eller till dess opinionsbildande effekt. Som framgår av citatet på sid. 207 framför kollegiet emellertid i sin offentliga kommuniké en tydlig insinuation, att Rossi undanskaffat bevismaterial. Danske ministern von Dernath (s. 208) uppfattade också saken på detta sätt. Kommunikén snarare skärpte än dämpade misstankarna om förgiftning. Kombinera man detta med vad förf. funnit om den Grewesmöhlen-Westmanska kretsen, visar det sig att till dem av denna krets som drevo giftmordspropaganda hörde också sekreteraren i Collegium Medicum Lorens Münter Philipson (s. 242 f).

Saken blir ännu mer uppeendeväckande, om man granskar

¹ Vid disputationen visade förf:s egen förste opponent fil. lic. Anders Larson, att man också ifråga om Grewesmöhlsens verksamhet kan nå betydligt längre.

behandlingen av rapporterna från Berzelius och Pontin. De flesta handlingarna i målet trycktes en kort tid efteråt.¹ Från Kvidinge skrev Pontin en officiell rapport i allmänna ordalag och Berzelius skrev ett enskilt brev till Collegium Medicum preses, David von Schulzenheim. Brevet var ett mycket fränt angrepp på obducenterna, särskilt professorerna från Lund. Den 14 juni upplästes både rapporten och brevet i Collegium Medicum, varpå man beslöt att underställa Kgl. Maj:t frågan om deras publicerande. Den 16 juni kom besked från utrikesstatsministern Lars von Engeström. Rapporten kunde publiceras men åtföljd av »Collegii anmärkningar som kunna tjäna till upplysning ifall något ställe i denna rapport behöver sättas i ljusare dag. Vad åter brevet angår så kan detsamma *såsom ett enskilt brev till herr arkiatern* icke lämnas åt allmänheten.» Men även Berzelius' brev trycktes i aktpublikationen. Motiveringen var att »flera avskrifter äro kringlöpande såväl i huvudstaden som ock i landsorterna».² Av Berzelius' självbiografi framgår, att han vid sin återkomst till Stockholm, vilket inträffade först ungefär en vecka efter Fersenska mordet, genast kallades till överståthållaren Skjöldebrand, som anklagade honom för att med sitt brev ha i betydlig mån bidragit till vad som hänt. Schulzenheim hade nämligen varit oförsiktig nog att överallt meddela brevet i de sällskapskretsar, där han umgicks.³

Uppenbart är att den skarpa kritik mot obducenterna som Berzelius framfört spritts i Stockholm redan före Fersenska mordet, troligen genom avskrifter. I tydligt propagandasyfte har man inom Collegium Medicum handlat mot Kgl. Maj:ts beslut. Utom Schulzenheim är Philipson starkt misstänkt.

Episoden med Berzelius' brev är icke bara ett ytterligare indicium för den Grewesmöhlen-Westmanska kretsens betydelse utan pekar också på betydelsen av andra metoder för propaganda än tidningspressen. Den visar en effektiv opinionsbildning efter ålderdomliga metoder. Dessa förutsatte inte läskunnighet och läsvilja hos stora befolkningsgrupper men passade bra för den tidens småstadsliknande Stockholm, där man kunde arbeta med handskrivna proklamationer och avskrifter som stöd för muntlig agitation på krogarna.

I kapitlen VI och VII följer förf. hur det partipolitiska spelet i riksdagen, kampen mellan regering och opposition, tog sig uttryck i tidningarna. Av särskilt intresse är påvisandet av att två

¹ Alla till Kongl. Collegium Medicum inkomna rapporter, brev och förklaringar — — — rörande — — — kronprins Karl Augusts hälsotillstånd, sjukdomstillfälligheter, dödsfall, obduktion och dödsorsak. Sthlm 1810.

² Alla till — — — s. 21 f.

³ J. J. Berzelius: Självbiografiska anteckningar (utg. av H. G. Söderbaum) 1901, s. 53.

publicistiska företeelser i *Dagl. Allehanda* i slutet av 1809, den s. k. Åbergsonska recetten och artikeln »Fragment ur ett gammalt manuscript», utgjorde en förstucken propaganda mot den gustavianska oppositionen, särskilt dess ledare Jacob De la Gardie. I januari 1810 skärptes striden i och med att oppositionen började beskyllas för planer på att mörda kronprins Karl August. Förf. påvisar, att dessa rykten plötsligt dök upp i samband med Jacob De la Gardies motion den 13 januari om privilegieutjämning och representationsreform och följer sedan regeringspartiets tidningspropaganda. Klart är, att inte bara *Dagl. Allehanda* utan också *Polyfem* utnyttjades. Med all rätt uttrycker sig emellertid förf. med försiktighet om en eventuell politisk tendens i artikeln i *Nya Posten* den 9 april »Ryska rubler och ryska mössor». Så är också fallet med recensionen av »Historisk Tafla» och artikeln »Ochs och la Harpe». En klar politisk tendens kan för *Nya Postens* del inte beläggas förrän med fabeln »Räfvarne», publicerad den 14 juni 1810.

Den versifierade fabeln *Räfvarne* ägnas ett särskilt kapitel och intar en central ställning i förf:s framställning. Han skildrar den propaganda som satte in, sedan nyheten om Karl Augusts död den 31 maj kommit till Stockholm, och som mynnade ut i *Fersenska mordet* den 20 juni 1810. »*Räfvarne*» ägnas en ingående analys. Genom denna och med hjälp av arkivmaterial lyckas förf. på ett övertygande sätt visa, att det var *Törneblad* som författade fabeln. Fabelns tendens finner förf. utmärkas av ett glödande hat mot familjen *Fersen* och av ett starkt aristokrathat. Med denna tolkning blir det emellertid ett särskilt problem att förklara uttrycket »*Jakobiner-räfvarne*», som förefaller svårt att applicera på aristokraten *Axel von Fersen d. y.*, som stått *Marie Antoinette* nära. Efter en skarpsinnig analys kommer förf. till det resultatet, att man med *Jakobiner-räfvarne* avsåg en sammansättning av den adliga oppositionen under det gustavianska enväldet. *Axel von Fersen d. ä.* hade varit en portalfigur för denna opposition, vilken stod bakom mordet på *Gustaf III*. Med *Jakobiner-räf* skulle man ungefär ha menat kungamördare.

Förf. har emellertid antytt (s. 233), att man kan tänka sig en enklare förklaring på problemet. Ordet *Jakobin* skulle ha ett inslag av vits och syfta på *Jacob Cederströms* förnamn. Men kan inte vitsen avse *Jacob De la Gardie*? Hur förhåller sig »*Räfvarne*» till den tidigare propagandan, den som riktade sig mot oppositionspartiet?

Förf. har påpekat (s. 238 f.), att en mot slutet av riksdagen, d. v. s. april 1810, i brevform avfattad paskill till stor del nästan led för led och delvis verbalt överensstämmer med »*Räfvarne*». Paskillen omtalar föregående års lyckliga regimförändring, vilken

följdes av Karl Augusts val till kronprins. Dennes förtjänstfulla egenskaper gjorde honom emellertid hatad av vissa höga och förnäma, som ville regera och inte lystra till krypande smicker och falska råd. De hade nu sammansvurit sig för att taga honom av daga genom gift och hade därtill utvalt drottningens hovmästarinna grevinnan Piper, syster till den högmodige Fersen. Hon hade begått flera sådana brott förut, däribland mot sin egen man; hon var ett »avskum från själva helvetet». Huru länge skulle svenska folket tåla »dylika bedrägliga missfoster bland sig utan att utrota dem, medan tid är? Ser man ej huru de hata dem som vilja utrota nationens förtryckare såsom den hederligt sinnade Grewesmöhlen.» Efter riksdagens slut tänkte de säkert få Grewesmöhlen levande, om inte den förtryckta menigheten ingrep.

Paskillen anknyter till den propaganda mot oppositionen, som förf. skildrar i kap. VII. I januari hade mordplansrykten börjat utnyttjas, i slutet av mars började motståndarna kallas råvar, med paskillen tillkom familjen Fersen. Axel von Fersen nämnes emellertid endast obetydligt, i stället omtalas systemen och hon nämnes egentligen icke såsom partimedlem utan som ett redskap. Med paskillen utnyttjas två allmänt avskydda personer för att ge giftplansryktena ökad effekt. Vad man vill komma åt var oppositionspartiet med dess ledare Jacob De la Gardie.

Fabeln Räfvarne har en klart kronologisk disposition. Den börjar med Gustaf IV Adolfs avsättning, varpå följer ett moraliserande parti. Sedan skildras valet av en ny lejonkung (Karl XIII) och en ny lejonprins (Karl August). Lejonprinsens förtjänstfulla karaktär tecknas liksom jakobiner-räfvarnes missnöje däröver. Till deras hjälp kom emellertid en lång räv-markis (Fersen) och en rävinnna (Sophie Piper). Slutligen skildras lejonprinsens död och hur en ny lejonprins anländer. Under förutsättning att partiet om Jakobiner-räfvarne svarar mot paskillens skildring av oppositionspartiets verksamhet stämmer skildringen i fabeln med den i paskillen fr. o. m. Karl Augusts val t. o. m. syskonen Fersens ingripande.

Denna tolkning stämmer också med några blyertsanteckningar i Lars von Engeströms exemplar av Nya Postens nummer med Räfvarne. Anteckningarna äro av följande lydelse: »G IV:s avsättning», »jakobinskt intermezzo», »Carl XIII Konung», »Carl August kronprins», »C A:s förtjänst», »De la Gardie mot C A», »A. Fersen», »Gr. Piper», »C A:s död». I en kommentar till sitt material om Fersenska mordet hävdar v. Engeström också, att fabeln egentligen riktade sig mot oppositionspartiet på riksdagen.¹

¹ »När Tidningen om kronprinsen Karl Augusts frånfälle kom till Stockholm, beslöt genast ett parti, som under föregående riksdag varit uti strid med

Uppenbart är, att Törneblad, när han skrev Räfvarne, byggde på paskillen. Uttrycket Jakobiner-räfvarne får därigenom en enkel förklaring. Därmed framstår klarare fabelns partipolitiska anknytning, något som låg nära till hands. Den partipolitiska mot-sättningen hade mycket gällt tronföljdsfrågan. Genom Karl Augusts död hade denna på nytt blivit aktuell. Beroendet av paskillen behöver emellertid inte innebära, att regeringen stod bakom. Den pekar närmast mot Grewesmöhlen. Paskillen slutade ju med en panegyrik över denne. Grewesmöhle's relationer till regeringskretsarna äro ännu ej klarlagda.

Intrighärvan kring Fersenska mordet är ingalunda uppklarad. Även i fabeln Räfvarne kan man finna av förf. obeaktade och oförklarade egendomligheter. En sådan är orden i slutet: »Att lejonprinsen innan kort / var *stendöd*; samt att ytterst hände / Sig att en annan lejonprins, / (Hvars namn i handskriften ej fins) / Sen gamle kungen dött, från fjerran ort anlände, / — — —.» De sista orden innebära, att den nye tronföljaren inte skulle komma till Sverige förrän efter Karl XIII:s död och att han skulle komma långt bort ifrån. Man frågar sig hur detta skall tolkas. Man kan våga en gissning i anknytning till förf:s resultat om general Gustaf Wilhelm af Tibells mystiska franska resa 1809—10. Den danske ministern von Dernath meddelade den 4 juni 1810, att Tibell skulle ha till Karl XIII lämnat ett memorial, enligt vilket Sverige borde helt och hållet överlämna sin sak åt Napoleon. Tronföljden borde erbjudas marskalk Bernadotte (s. 313). En politik i enlighet med dessa linjer kan mycket väl passa med de märkliga orden i Räfvarne. Under Napoleons beskydd skulle man kunna vänta på lejonprinsen tills kungen dött. På Bernadotte stämmer i ovanligt hög grad orden om en lejonprins från fjärran länder. Teorien stödes av vad förf. meddelar (s. 266 och s. 314) om Lars von Engeströms misstankar att Tibell stod bakom Fersenska mordet och att Tibell åtminstone 1812 var lierad med Grewesmöhlen (s. 287). Grewesmöhlen skymtar över huvud taget på många ställen såsom den mest ansvarige för propagandan.

Förf. skildrar hur ordet räv, som visat sig så slagkraftigt, även i fortsättningen användes av den aristokratfientliga propagandan och hur man inom adeln reagerade. Fersenska mordet var en skakande upplevelse. Kretsar inom adeln, som gillat giftmord-

---

grevarna De la Gardie och Ruuth, att igenom utspridandet av en förgiftelsehistoria störta dem för att kunna dominera vid ett tronföljareval. — — —.

De personer, emot vilka ryktet i början var ämnat, voro icke uti Stockholm: allmänheten, som ville hava föremål för sitt hat, påminde sig då grevinnan Piper, född Fersen, vars moraliska karaktär icke var väl känd. — — —.» L. v. Engeströms saml. KB, Vol. 25 E S.

agitationen, blevo rädda för en hotande social revolution och togo avstånd från denna agitation. Av största intresse är förf:s resultat ifråga om Nya Postens agitation i tronföljdsfrågan. Den började redan strax efter nyheten om Karl Augusts död. Förf. anser sig kunna förmoda, att tidningen med »Räfvarne» icke verkade i gustavianskt syfte men drar inte ut konklusionerna längre. Som ovan visats kan man emellertid i fabeln finna ett klart indicium på att man avsett just Bernadotte. Tronföljarvalet betraktades som ett nederlag för de högadliga hovkretsarna och i Nya Posten fördes hösten och vintern 1810—11 en häftig kampanj mot vissa regeringsmedlemmar. Nya Postens agitation verkade kraftigt för Karl Johans val men misslyckades i att vinna resonans hos honom, sedan han kommit till makten.

Icke minst när det gäller att klargöra arbetet för Bernadottes val till tronföljare har alltså föreliggande avhandling med dess särpräglade uppläggning intressanta resultat att komma med.

Olle Gasslander.